

Кондрахіна Ю.Е.

здобувачка 2 курсу ОП «Менеджмент персоналу»

Верховод І.С.

кандидат економічних наук, доцент

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНА ВРАЗЛИВІСТЬ І ЯКІСТЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ У ПЕРІОД ВІЙНИ

2022 рік став переломним в сучасній історії незалежної України. Відкритий воєнний напад росії призвів до загибелі десятків тисяч цивільних громадян та українських військових, руйнування інфраструктури держави, житлового фонду, завдав суттєвих збитків сфері освіти, енергетиці та АПК України. За 12 місяців повномасштабної війни KSE (Київська школа економіки) підрахував суму збитків інфраструктурі України на 143,8 млрд доларів [1]. Натомість, за даними Світового Банку на відновлення України вже потрібна втричі більша сума – 411 млрд доларів [2].

Одним з джерел фінансів на відновлення після закінчення бойових дій, за міжнародною практикою, є країна-агресор. Проте на сьогодні не вироблено ще чіткого інструментарію конфіскації та передачі активів агресора, не вирішено за якою моделлю планується відновлення України (за американською, японською, ізраїльською чи іншою), оскільки війна продовжується у теперішньому 2023 році, а Україна і надалі невпинно втрачає найцінніший актив – населення, причому втрачає молодь безпосередньо у бойових діях і внаслідок еміграційних процесів.

Для більшості українців війна стала найтяжчим випробуванням у житті, вона вплинула на психоемоційний стан, економічний добробут, політичні переконання. Наша держава в обличчі уряду, ЗСУ, ТРО, волонтерів та звичайних громадян, а також міжнародні партнери всі зусилля доклали щоб вистояти у російській агресії та подолати гуманітарні виклики. 2022 рік став важким для всіх: коли росія вбила тисячі людей, зруйнувала тисячі будинків і навіть цілі міста, розділила мільйони сімей, сформувала нові виклики соціальної вразливості українського населення.

Міграційні втрати в перший рік повномасштабного вторгнення росії. Згідно з експертними розрахунками [3], які ґрунтуються на даних Агенції з питань біженців ООН та Міжнародної організації міграції, на кінець 2022 року у країнах Європи залишалося до 4,7 млн українців, з понад 11 млн котрі виїхали з України від 24 лютого 2022 року. Ще 1,5 млн українців перебували на території росії.

Від початку повномасштабної війни інформацію про зміну рівня життя українців можуть надати лише окремі результати соціологічних досліджень. Наприклад, кадровим порталом grc.ua [4] у серпні-вересні 2022 року було проведено дослідження 2,6 тис українців-працівників компаній різних галузей в усіх регіонах України на предмет їхнього добробуту. Результати показали, що 77 % респондентів «не вистачає грошей до наступної зарплати», при цьому 2/5 з

них мали відповідну проблему до 2022 року, а 3/5 – стикнулися з проблемою від початку війни.

Про низький рівень доходів українців говорить також показник частки сімейного бюджету, яка витрачається на продукти харчування. Чим вища частка витрат у цьому сегменті, тим нижчий рівень достатку громадян. За даними дослідження кожен четвертий українець витрачає на продукти харчування від 40 до 60 % сімейного бюджету, а 14,5% респондентів витрачають понад 60%. Як зазначають в gsc.ua, для порівняння американці та британці витрачають на цю статтю 6-7% свого бюджету.

Наступне дослідження «Проблеми українських дітей під час війни» частково турбує питання власне соціально вразливої категорії населення. Дослідження соціологічної групи Рейтинг проводилось на початку 2023 року [5] та охопило 2000 матерів дітей віком 3-17 років в усіх областях (крім тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу, а також територій, де на момент опитування був відсутній український мобільний зв'язок).

Питання полягало переважно в якості надання освіти, на що впливала низка обставин. Зокрема, 42% дітей навчалися у школах/садочках он-лайн, 29% – за змішаною формою, 26% – постійно відвідували навчальні та виховні заклади. Відтак, майже кожен п'ятий респондент зазначив про значне погіршення успішності навчання дитини.

За понад рік повномасштабної війни діти переважно з прифронтових та центральних регіонів зазнавали наступних травмуючих подій: розлука з рідними та близькими (28%), переїзд в інший регіон країни (25%), обстріли та бомбардування (24%), тривале перебування у холодному приміщенні (17%), переїзд за кордон (11%), перебування в окупації (8%), пережиття смерті рідних або близьких (6%), втрата житла (5%), зазнання голоду та відсутності води (5%).

З іншої сторони війна розкрила низку проблемних аспектів щодо державного забезпечення якісного рівня життя громадян. Ситуація, коли держава намагається підтримати життєвий рівень визначених категорій осіб, які потребують державної підтримки (в конкретному випадку говоримо про соціально-вразливі верстви: багатодітних сімей та сімей з дошкільнятами, осіб з інвалідністю, ВПО, пенсіонерів, безробітних та осіб з низькими доходами тощо) за рахунок грошових виплат, забезпечення мінімального набору безкоштовних соціальних послуг (медичні, освітні) та певних преференцій – є закономірною та обґрунтованою.

При цьому держава не справляється з функціями «фінансового опікуна» в достатній мірі, і щоб виправдати власну нездатність на законодавчому рівні занижує соціальні стандарти, відмовляється в їхньому перерахунку, індексації та ін. Кумулятивний ефект такої політики має багато небезпечніші наслідки та ширше поле впливу: існування, наприклад, показника «мінімальна заробітна плата» в наявному вираженні призводить до деструктивної поведінки учасників на ринку праці, коли в правовому колі занижуються розміри зарплат, які супроводжуються «оплатою в конвертах» та відповідно заниженими податковими зборами.

Передбачаючи низькі соціальні стандарти держава автоматично забезпечує максимальні шанси на низький рівень життя тим громадянам, які в один момент з тих чи інших життєвих причин «переходять» в когорту соціально-вразливої верстви населення, наприклад, забезпечуючи лише мінімальну фінансову підтримку молодих батьків без будь-яких широких програм забезпечення житлом (через іпотеки чи інше кредитування) чи іншими нефінансовими цінностями, держава спонукає цих молодих батьків до важкого фізичного та психологічного етапу життя, чим вкотре перекреслює всі тези щодо побудови моделі розширеного демографічного відтворення.

Отже, актуальність дослідження питання соціальної вразливості окремих верств населення піднімається на новий рівень сьогодні у період повномасштабної війни. Це тренд, який за своєю суттю зобов'язує Україну в найближчому майбутньому розробити правильну політику та дієві механізми підтримки здавалося б найбільш вразливих верств громадян, та перетворити цю «проблему» у власну перевагу, один із ключів успішної повоєнної відбудови країни. Звичайно, демографічні прогнози є надзвичайно невтішними, проте вони є умовними до завершення війни.

По завершенню війни першочерговою необхідністю постає питання проведення Всеукраїнського перепису населення, також чіткого обліку перетинів державного кордону та проведення низки соціологічних спостережень.

Література:

1. За рік повномасштабної війни росія завдала збитків інфраструктурі України на майже \$144 млрд. Kyiv School of Economics. 22.03.2023. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-rikpovnomasshtabnoyi-viyni-rosiya-zavdala-zbitkiv-infrastrukturi-ukrayini-na-mayzhe-144-mlrd/> (дата звернення: 20.10.2023).
2. Світовий банк назвав суму, потрібну на відновлення України. Суспільне новини. 22.03.2023. URL: <https://suspilne.media/422325-svitovij-bank-nazvav-sumu-potribnu-na-vidnovlenna-ukraini/> (дата звернення: 20.10.2023).
3. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Аналітична записка / уклад. Д. Михайлишина, М. Самойлюк, М. Томіліна. Центр економічної стратегії. 2023.
4. «Раптова бідність» та зниження доходів під час війни. Стан добробуту українців відчутно знизився. European Business Association. 26.02.2022. URL: <https://eba.com.ua/raptova-bidnist-ta-znyzhennyadohodiv-pid-chas-vijny-standobrobutu-ukrayintsiv-vidchutno-znyzyvsya/> (дата звернення: 20.10.2023).
5. Проблеми українських дітей під час війни. Період проведення 27 січня - 1 лютого 2023. Рейтинг. 27.02.2023. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/problems_of_ukrainian_children_in_conditions_of_war_january_27-february_1_2023.html (дата звернення: 20.10.2023).